

Avoin tiede ja tutkimus –hankkeen strategiaryhmän 16. kokous

Aika: 14.2.2016 klo 10-12

Paikka: Opetus- ja kulttuuriministeriö, kokoushuone Kalevala, Meritullinkatu 10, Helsinki

Osallistujat:

Erja Heikkinen, opetus- ja kulttuuriministeriö (puheenjohtaja)
Juha Haataja, opetus- ja kulttuuriministeriö (varapuheenjohtaja)
Virve Hokkanen, ympäristöministeriö
Kristiina Hormia-Poutanen, Kansalliskirjasto
~~Kai Husso, työ- ja elinkeinoministeriö~~
~~Seppo Kangaspunta, työ- ja elinkeinoministeriö~~
~~Minna Karvonen, opetus- ja kulttuuriministeriö~~
Eeva Kaunismaa, opetus- ja kulttuuriministeriö
~~Kimmo Koski, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy~~
~~Sari Löytökorpi, valtioneuvoston kanslia~~
Heikki Mannila, Suomen Akatemia
~~Anne Miettinen, liikenne- ja viestintäministeriö~~
Tuomo Mäki, valtiovarainministeriö
~~Sami Niinimäki, opetus- ja kulttuuriministeriö~~
~~Mikko Peltonen, maa- ja metsätalousministeriö~~
~~Seliina Päällysaho, Seinäjoen ammattikorkeakoulu~~
Tuire Santamäki-Vuori, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
~~Hanna-Miina Sihvonen, sisäministeriö~~
Aino Sipari, liikenne- ja viestintäministeriö
Viveca Still, opetus- ja kulttuuriministeriö
Timo A. Tanninen, sosiaali- ja terveysministeriö
~~Tuuli Toivonen, Open Knowledge Finland ry~~
~~Thomas Wilhelmsson, Helsingin yliopisto~~
Pirjo-Leena Forsström, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (pysyvä asiantuntija)
~~Anne Kauhanen-Simanainen, valtiovarainministeriö (pysyvä asiantuntija)~~
Anne Björklund, CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (sihteeri)

Vierailijat:

Hannele Kerola, Valtiovarainministeriö
Heidi Laine, Open Knowledge Finland

Liitteet:

Liite 2: Edellisen kokouksen muistio

Liite 3: Kansalaistiedeselvitys

Liite 4: KOTILAVA-tulosten esittely

Liite 5: ATT-hankkeen vuoden 2017 riskienhallinta

Liite 6: KDK+ATT – hankkeiden toukokuun ja syyskuun yhteiskokousten valmistelu

Liite 7: Vuoden 2017 Kypsyystasoanalyysin kohdentaminen

Liite 8: VM:n tiedonhallinnan lainsäädännön uudistus ja tutkimusnäkökulma

Liite 10: ATT-työryhmien katsaukset 2016

ASIALISTA

1. Kokouksen avaus ja esityslistan hyväksyminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen ja toivotti kaikki tervetulleiksi. Esityslista hyväksyttiin ilman muutoksia.

2. Edellisen kokouksen 13.12. pöytäkirja, Liite 2.

Edellisen kokouksen pöytäkirja hyväksyttiin sellaisenaan.

Keskusteluasiat:

3. Kansalaistiede-selvitys (Heidi Laine)

Projektipäällikkö Heidi Laine esitteli Open Knowledge Finlandin avoimen tieteen työryhmän Avoin kansalaistiede –selvitystä ja sen tuloksia. Projektin ensisijaisena tavoitteena on tuottaa selvitys avoimen tieteen paradigman vaikutuksista kansalaistieteen tekemiselle ja kehittämiseksi Suomessa. Toissijaisena tavoitteena on avointa kansalaistiedettä koskevan keskustelun elävöittäminen. Lisäksi selvityksessä tunnistetaan tarvittavia toimenpiteitä avoimen kansalaistieteen edistämiseksi.

Hankkeessa on tuotettu yhdessä sidosryhmien kanssa ehdotus avoimen kansalaistieteen määritelmäksi:

”Avoin kansalaistiede on tieteellistä tai tiedettä tukevaa tutkimusta, johon osallistuminen ei edellytä tiettyä pätevyyttä tai institutionaalista asemaa. Kaikki osallistujat saavat tunnustusta työstään ja hyötyvät sen tuloksista.

Tutkimusprosessi ja tulosten julkaiseminen toteutetaan niin avoimesti, kuin etiikan ja lainsäädännön puitteissa on mahdollista.”

Tavoitetilan saavuttamiseksi Avoin kansalaistiede –hanke esittää toimenpiteinä kaikille avointa kansalaistieteen tutkimusinfrastruktuuria, datataitojen opetusta kaikkiin koulutusasteisiin, kansalaistieteen tekemistä tutuksi kirjastojen tiedostuskampanjoilla, selkeyttä tutkimusaineistojen säätelyyn ja omistajuuteen, monitieteisyyttä- ja toimijaisuutta tukevaa tutkimusrahoitusta, malleja kansalaistutkijoiden palkitsemiseksi ja prosessien kehittämistä laadun varmistamiseksi.

Heidi Laineen esitys kokonaisuudessaan löytyy osoitteesta: <http://okf.fi/ATTstrategia>

Raportti on saatavilla myös englanniksi. Sovittiin, että englanninkielinen raportti jaetaan koko strategiaryhmälle.

Keskustelussa todettiin, että kirjastoilla on kansalaistieteen eteenpäin viemisessä merkittävä rooli. Todettiin, että Suomi voisi olla tässä edelläkävijämaa. Kansalaistiedetoimintaan halutaan kannustaa ja rohkaista.

Esitettiin myös kysymys siitä, että onko kansalaistieteen tekemisen kohdalla hyvä tavoite, että on vain yksi infrastruktuuri, vai että harrastelijat itse rakentavat tällaisen. Tästä hyvänä esimerkkinä mainittiin Ursan taivaanvahti, joka on mm. erinomaisesti arkistoitu. Kevyemmällä rakenteella voitaisiin taata innostuksen ja nopean toiminnan säilyminen. Keskustelussa todettiin, että hajautettu malli olisi hyvä, jolloin varmistetaan, että erityyppiset datat saadaan eri tieteenalojen käyttöön.

Keskustelussa todettiin, että datalukutaito on tärkeä ja keskustelua kannattaisi jatkaa aiheesta medialukutaito ja siitä miten kansalaiset voivat tukea tiedettä olematta tutkijoita. Kysymyksiä on herättänyt mm. se, miten ihmiset saadaan osalliseksi ja että halutaan olla kansalaistieteen tekijöitä.

Puheenjohtaja Erja Heikkinen ja osallistujat kiittivät Heidi Lainetta hyvästä työstä sekä valaisevasta ja selkeästä esityksestä. Erja Heikkinen ilmoitti, että ATT-hanke ottaa osaltaan kopin asiasta.

4. Kotilava-tulosten esittely (Kristiina Hormia-Poutanen)

Johtaja Kristiina Hormia-Poutanen esitteli Kansalliskirjaston ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan Kotilava –projektin tuloksia.

Osana Avoin tiede ja tutkimus -hanketta Kotilava-projekti (Kotimaiset lehdet avoimiksi ja vaikuttamaan) edistää avointen toimintamallien käyttöönottoa tieteellisessä tutkimuksessa. Sähköisen julkaisualustan lisäksi projektin rahoituskokeilussa luodaan rahoitusmalli, joka mahdollistaa julkaisujen siirtymisen välittömästi avoimiksi. Open Journal Systems (OJS) -palvelu journal.fi (<http://journal.fi>) on julkaistu 24.1.2017.

Kotilava-projektin tavoitteena on rakentaa konsortio, jossa lehtien rahoitus kerätään lehtien avoimuudesta hyötyviltä tahoilta. Näitä ovat esimerkiksi yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimusrahoittajat. Tarkoitus on käyttää samaa mallia kuin Open Library for Humanities –hankkeessa. Tulevaisuuden tiedejulkaisut ovat avoimia, mutta nykyisen tiedejulkaisemisen rahoitusmallin puitteissa avoimeen julkaisemiseen siirtyminen on hyvin vaikeaa. Painettujen tiedelehtien tärkeimmät tulonlähteet tällä hetkellä ovat valtionapu, seuran tuki ja tilaajamaksut. Open Access –tiedelehtien tärkeimmät tulonlähteet uudessa rahoitusmallissa tulevaisuudessa ovat valtionapu, seuran tuki ja konsortio. Konsortion rahoitus kattaisi noin kolmanneksen lehtien tuloista.

Tällä hetkellä rahoitusmallia piloidaan ja mukana on 11 tiedelehteä. Kristiina Hormia-Poutanen totesi rahoitusmallin tavoitteista, että yksi hinta ja yksi perusmaksu kaikille olisi jo iso saavutus.

Kotilava-hankkeen tavoiteaikataulu on seuraava:

- 2017: konsortiolehtiä 11 kpl, rahoitusneuvottelut
- 2018: konsortiolehtiä 20 kpl, konsortion toiminnan hienosäätöä
- 2019: konsortiolehtiä 60 kpl, konsortion toiminta vakiintuu
- 2020: konsortiolehtiä 90 kpl, konsortion toiminta vakiintunut

Keskustelua suosituksista ja etenemisestä.

Keskustelussa todettiin, että siirtymäaika vaikuttaa melko pitkältä. Syynä on se, että tutkimusorganisaatioiden rahoitusta ei saada koottua, tavoite voisi kuitenkin olla jo 2019. Kristiina Hormia-Poutanen totesi, että hidaste ei tule lehtien puolelta.

Puheenjohtaja Erja Heikkinen totesi, että valtionapupuolella on ollut käsitys, että hidaste on ollut lehtien puolella. Tavoitteena kuitenkin on, että siirryttäisiin

ripsakkaasti eteenpäin. Heikkinen totesi lisäksi, että kun ymmärrys asiasta lisääntyy, yhteistyöhalukkuus lisääntyy ja asennemuutos tapahtuu.

5. ATT-hankkeen vuoden 2017 riskienhallinta (Pirjo-Leena Forsström)

Pääsihteeri Pirjo-Leena Forsström esitteli ATT-hankkeen vuoden 2017 riskienhallinnan tuloksia. Tilannekuvaan on analysoitu vuoden 2016 toimintakulttuuriselvityksen tuloksia. Tuloksia on käyty laajasti läpi eri työryhmissä.

Tutkimuksen toistettavuuden ja todennettavuuden keskeisimmiksi haasteiksi ja esteiksi nousivat laatuongelmat, juridiset ongelmat ja rahoituksen ja resursoinnin ongelmat. Kansainvälisten palveluiden otoksessa nousi esiin kirjavat toimintamallit aineistojen jatkokäytöstä ja saatavuudesta sopimisessa. Tästä syntyy monen tyyppisiä riskejä: poliittinen, taloudellinen, riippuvuus, keskeytysriskit jne. Kyselyn tietopohjan perusteella on päivitetty ATT-hankkeen uhka- ja riskianalyysi.

Puheenjohtaja Erja Heikkinen kiitti perusteellisesti tehdystä työstä ja totesi, että on tärkeää varmistaa, että asiat etenevät nykyisen hankekauden päättymisen jälkeenkin. Heikkinen totesi lisäksi, että asiat otetaan käsittelyyn ja hoidetaan asianmukaisessa rakenteessa eteenpäin.

6. KDK+ATT –hankkeiden toukokuun ja syyskuun yhteiskokousten valmistelu (Juha Haataja)

Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) ja Avoin tiede ja tutkimus (ATT) -hankkeiden yhteiskokoukset järjestetään 30.5 ja 22.9. Yhteiskokousten tavoitteena on pysyvän toimintamallin löytäminen KDK:n ja ATT:n tavoitteiden varmistamiseksi.

Opetusneuvos Juha Haataja totesi, että sekä KDK- että ATT-hankkeen hankekausi on päättymässä. Hankkeilla on myös paljon yhteistä. Yhteiskokouksissa on mahdollisuus pohtia yhteistä tulevaisuutta ja yhteistä toimintamallia esimerkiksi sen kautta, mitä on saavutettu ja mitä voidaan ammentaa ja hyödyntää tehdystä työstä. Juha Haatajan ehdotuksia kokousten teemoiksi ovat mm.:

- avoimuus, toimintakulttuuri, yhteentoimivuus

- eri näkökulmat: rahoittajat, tutkimusorganisaatiot, tutkijat, kansalaiset, yrityskehittäjä...

Puheenjohtaja Erja Heikkinen totesi, että teeman työstämistä jatketaan vielä.

Päätösasiat:

7. Vuoden 2017 Kypsyystasoanalyysin kohdentaminen (Juha Haataja)

Juha Haataja esitteli ehdotusta vuoden 2017 Kypsyystasoanalyysin kohdentamisesta.

Esitellyssä ehdotuksessa vuoden 2017 Kypsyystasoanalyysi tehdään suppeampana kokonaisuutena tutkimusrahoittajille Suomessa (säätiöitä laajemmin mukaan) ja tutkimuslaitoksille.

Korkeakoulujen avoimen tieteen ja tutkimuksen edistymistä seurataan osana OKM:n ja korkeakoulujen välistä ohjausmenettelyä.

Päätös: Hyväksyttiin ehdotus.

Lokakuun ATT-foorumissa julkistetaan avoimuuden toimintatavan palkinto. Ehdotus tehdään ja valmistellaan seuraavaan kokoukseen mennessä.

Päätös: Seuraavaan strategiaryhmän kokoukseen tuodaan ehdotus palkintoperusteista.

Tiedoksi:

8. VM:n tiedonhallinnan lainsäädännön uudistus ja tutkimusnäkökulma (Hannele Kerola, VM)

Lainsäädäntöneuvos Hannele Kerola valtiovarainministeriöstä esitteli VM:n lainsäädännön uudistusta tutkijan ja tutkimuksen näkökulmasta. Julkisen hallinnon tiedonhallinnan tila on hajanainen, minkä vuoksi tietojen yhdistely ja saaminen tutkijoiden käyttöön on teknisesti hidasta ja kallista. Salassa pidettävän tiedon osalta lainsäädäntö on sekava ja epäyhtenäinen. Sekä yleis- että erityislainsäädäntö rajoittavat tietojen luovuttamista. Lakeja tulkitaan vaihtelevasti, mutta pääosin tiukasti. Jokainen viranomaisen

päittää itse aineistojensa antamisesta tutkimuskäyttöön ja rekisterien hyödyntämiseen on luotu virastokohtaisia käytäntöjä.

Julkisen hallinnon tiedonhallinnan sääntelyn kehittämistä selvittävä työryhmä on asetettu (17.11.2016), tavoitteinaan mm. edistää tutkijoiden mahdollisuutta hyödyntää rekistereissä olevia tietoja tutkimustyössään hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. VM teettää yhteistyössä OKM:n kanssa tutkijoiden tarpeista lähtevän tavoitetilan kuvauksen, jossa määritetään periaatteelliset lähtökohdat sille, että tutkimusta voidaan tehdä joustavasti ja kustannustehokkaasti. Työssä selvitetään tavoitetilan vaatimat toteuttamisvaihtoehdot ja niiden kustannukset sekä esitetään selvityksen perusteella eri näkökohdat huomioon ottava vaihtoehto, sen vaatimat kehittämishankkeet ja lainmuutokset.

Keskustelussa todettiin, että ongelmat kytkeytyvät pitkälle lainsäädäntöön. Yleislainsäädäntö on tehty 20 vuotta sitten ja jokaisella hallinnonalla on oma lainsäädäntönsä, suosituksensa ja ohjeensa. EU:n uusi tietosuoja-asetus tulee lisäämään asiaan omat haasteensa. Tietosuoja-asetuksen lähtökohta kuitenkin on, että tieto liikkuu. Keskusteluissa todettiin, että nykyinen julkisuuslaki mahdollistaisi jo tiedon siirtämisen aika hyvin. Oikeusministeriö selvittää ristiriitoja kansallisen lainsäädännön kanssa.

Pohjoismaiden ja Suomen mahdollisuudet rekisteriaineistojen hyödyntämisessä ovat koko maailman mittakaavassa poikkeukselliset, ja hyödyntämistä tulisi edistää.

Puheenjohtaja Erja Heikkinen esitti kiitokset Hannele Kerolalle hyvästä alustuksesta ja osallistujille keskustelusta. Heikkinen korosti, että olisi tärkeää selvittää, mitkä ovat tutkijoiden kohtaamat ongelmat.

9. Avoimuuden Pyöreä Pöytä –tilaisuus 10.5.2017

Seuraava Avoimuuden Pyöreä Pöytä –tilaisuus järjestetään 10.5.2017. Tilaisuuden teemana on tutkimuksen laatu ja avoimuus. Pirjo-Leena Forsström kertoi alustavista suunnitelmista. Muistutettiin mieleen, että foorumin aiheena on avoimet innovaatiot ja liiketoiminta.

10. ATT-työryhmien katsaukset, Liite 10

Pirjo-Leena Forsström esitteli työryhmien katsaukset viime vuodelta. Todettiin, että työryhmien työ on kohdennettu tarpeiden mukaan.

11. Vuoden 2017 kokousaikataulu

- ti 30.5., OKM, Meritullinkatu 1
 - klo 10-11, yhteiskokous KDK:n kanssa, nh. Jukola
 - klo 11-13, jatkuu strategiaryhmän kokouksella, nh. Venla
- pe 22.9., OKM, Meritullinkatu 1
 - klo 10-11, yhteiskokous KDK:n kanssa, nh. Jukola
 - klo 11-13 jatkuu strategiaryhmän kokouksella, nh. Venla
- to 30.11. klo 13-15, OKM, nh. Kalevala, Meritullinkatu 10

12. Muut asiat

Tiedoksi.

Puheenjohtaja Erja Heikkinen kertoi, että kokousta edellisellä viikolla oli julkistettu OECD:n maa-arvion suositukset. Suositukset saadaan kommentoitavaksi myöhemmin. Maa-arvioinnin julkistus on 9.6. Sovittiin, että suositus lähetetään myös strategiaryhmän postillistalle kommentoitavaksi.

Juha Haataja kertoi komission julkisesta kuulemisesta (EU Digital Single Market) datatalousteemaan liittyen. Kuulemisessa on mahdollisuus saada omat näkemykset EU:n tietoon. Julkinen kuuleminen on auki huhtikuuhun saakka. Linkki kyselyyn: <https://ec.europa.eu/eusurvey/runner/European-Data-Economy-Consultation>

Kristiina Hormia-Poutanen kertoi Kansalliskirjaston järjestäneen tiedonlouhinnasta tilaisuuden, johon osallistui kiitettävästi päättäjiä.

Kristiina Hormia-Poutanen ilmoitti, että Valtakunnalliset kirjastopäivät pidetään tänä vuonna 7.-9.6. Jyväskylässä ja hänellä on tilaisuudessa puheenvuoro kansalaistieteestä. Linkki ohjelmaan: <https://kirjastopaivat2017.com/ohjelma/torstai-8-6/>

13. Kokouksen päättäminen

Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 11.45.